

๗. พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำ ลุ่มน้ำยมตอนบน

การศึกษาพบว่าในแม่น้ำยมตั้งแต่แก่งเสือเต้นไปจนถึงปากห้วยผาสด มีพันธุ์ปลาทั้งหมด ๘๓ ชนิด หอย ๔ ชนิด ปู ๔ ชนิด กุ้ง ๒ ชนิด กบ ๒ ชนิด และเขียด ๓ ชนิด

ในจำนวนปลาทั้งหมด ๘๓ ชนิด เป็นพันธุ์ปลาท้องถิ่น ๗๗ ชนิด ปลาต่างถิ่น ๖ ชนิด โดยการศึกษาครั้งนี้ได้เน้นศึกษาเฉพาะปลาที่ชาวบ้าน จับได้เป็นประจำเท่านั้น ไม่ได้ทำการศึกษารายละเอียดของปลาที่หายาก ใกล้สูญพันธุ์และปลาต่างถิ่น

ผลงานวิจัยพบพันธุ์ปลาที่ชาวบ้านจับได้เป็นประจำ ๕๓ ชนิด แยกเป็น ปลาหนัง ๑๗ ชนิด ปลาเกล็ด ๓๖ ชนิด

นักวิจัยคาดว่าน่าจะมีพันธุ์ปลามากกว่านี้ เนื่องจากการศึกษาพันธุ์ปลา ที่สำรวจพบเป็นปลาที่ชาวบ้านนำมากินเป็นส่วนใหญ่ และใช้เครื่องมือหาปลา แบบพื้นบ้านที่มีอยู่อย่างจำกัดและไม่หลากหลายชนิดเหมือนพื้นที่ลุ่มน้ำอื่นๆ ซึ่งอาจจะไม่สามารถจับปลาชนิดอื่นๆ ได้ และปลาบางชนิดที่จับได้เป็นปลาที่ กินไม่ได้ หรือที่จับได้เพราะด้วยความบังเอิญติดเครื่องมือหาปลาขึ้นมา เช่น ปลาเบ้า ปลาเข้ม ปลาตุต (ซัคเกอร์) เป็นต้น

--ปลาหายากและใกล้สูญพันธุ์--

จากพันธุ์ปลาทั้งหมด ๘๓ ชนิด จัดเป็นพันธุ์ปลาที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ ๒๖ ชนิด แยกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

ปลาหนัง ๑๑ ชนิด ได้แก่ ปลาไค ปลาเตี๊ยะ ปลาคว่ำ ปลาสวายริม ปลาสวายหนู ปลาเขี้ยวไก่ ปลาเงี่ยงแซว ปลาสวาด ปลางวง ปลาหมู ปลาแซ่เหลือง

ปลาเกล็ด ๑๕ ชนิด คือ ปลาสะเฒิน ปลาเมา ปลาสะป้ากข้ม ปลาสะป้ากทองเหลือง ปลาหัง ปลาหว่านอ ปลาเม่น ปลาปวน ปลากั้งของ ปลาถูกเรียน ปลาตาใจ ปลาแกงหัวเหลี่ยม ปลาจอก ปลากระจก (ปลาแว่น) ปลาดองกลาย (ตองตาว)

นักวิจัยเชื่อว่าปลาบางชนิดไม่สามารถอพยพขึ้นมาจากไซ้ทางคอนบนของแม่น้ำยมได้ เนื่องจากมีการสร้างฝายกั้นแม่น้ำยมบริเวณอำเภอสอง จังหวัดแพร่ เมื่อมีการสร้างฝายปลาจึงไม่สามารถขึ้นมาจากไซ้ขยายพันธุ์ได้ จึงทำให้ปลาบางชนิดพบเจอได้น้อยลง นักวิจัยระบุว่าหลังการสร้างฝายพบว่าปลาบางชนิดไม่พบเลยในระยะเวลา ๑๐-๑๕ ปีที่ผ่านมา แต่สามารถพบปลาเหล่านี้บางชนิดในพื้นที่ท้ายน้ำจากฝายแม่ยมลงไป เช่น ปลาดองตาว ปลาแซ่เหลือง เป็นต้น

--ปลาต่างถิ่น--

การศึกษาพบปลาต่างถิ่นทั้งหมด ๖ ชนิด ได้แก่ ปลาเยี๊ยะ ปลานวลจันทร์ ปลาจีน ปลาไน ปลานิล ปลาคุกรัสเซีย ปลาต่างถิ่นที่พบในแม่น้ำยมและห้วยสาขาทั้งหมดเกิดจากการปล่อยลงในแม่น้ำและห้วยสาขาโดยส่วนราชการ และส่วนหนึ่งเกิดจากการหลุดออกมาจากบ่อเลี้ยงของชาวบ้านในช่วงน้ำท่วม

--แหล่งอาศัย หากิน และวางไข่--

การศึกษาพบปลาทองถิ่นที่จาวบ้านจับได้เป็นประจำ ๕๓ ชนิด เป็นปลาที่อยู่ตามวัง ๒๖ ชนิด ปลาอยู่หาด ๒๕ ชนิด ปลาอยู่แก่ง ๑๐ ชนิด ปลาอยู่หลง ๙ ชนิด ปลาอยู่ตื้น ๑๔ ชนิด และปลาอยู่ห้วยและน้ำสาขา ๒๐ ชนิด ทั้งนี้ปลาบางชนิดสามารถอยู่อาศัย หากิน ตามระบบนิเวศย่อยมากกว่า ๑ ระบบ แสดงให้เห็นว่าความหลากหลายของระบบนิเวศมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของปลา

การศึกษาพบว่าอาหารของปลาแบ่งตามลักษณะการกินของปลา ดังนี้ ปลาหนัง ส่วนใหญ่จะกินอาหารจำพวก ไล่เตียน แมลง กุ้ง ปลาเล็ก หอย จาวบ้านเรียกปลาเหล่านี้ว่า “ปลากินเนื้อ” แหล่งอาหารของปลากินเนื้อส่วนใหญ่อยู่ตามบริเวณริมฝั่งตามวัง ต้ และหาด บริเวณซอกหิน ซอกผา และรูหินตามริมฝั่ง รวมไปถึงใต้ต้นไคร้ริมฝั่งช่วงน้ำหลากน่านองในฤดูฝน

ปลาเกล็ด ส่วนมากจะกินอาหารจำพวก ไคร้หิน ไคร้ผา ชี้เตา หรือสาหร่ายน้ำจืด ใบไม้สดและใบไม้เน่า แมลง จาวบ้านเรียกปลาเหล่านี้ว่า “ปลากินพืช” แหล่งอาหารของปลาเกล็ดก็จะอยู่ตามบริเวณพื้นที่หินผา ก้อนหินที่เกิดชี้เตา ไคร้หิน ไคร้ผา และตามใต้ต้นอ้อ ต้นแขมและต้นไคร้ที่จมน้ำริมฝั่ง ปลาจะชอบเข้าไปอยู่อาศัย หากิน หลบภัย และวางไข่ ซึ่งระบบนิเวศที่ต้นอ้อ ต้นแขม ต้นไคร้ชอบขึ้นคือริมฝั่งตาม วัง หาด (หัวหาด หางหาด) หลง และแก่ง เป็นต้น

ทั้งนี้ปลาบางชนิดสามารถกินอาหารได้ทั้ง ๒ ประเภท ทั้งกินเนื้อและกินพืช

--ปลาขึ้น-ลง ลำห้วยและน้ำสาขา--

ช่วงฤดูการล้นน้ำของคือระหว่างเดือน ๙-๑๒ (พฤษภาคม-กันยายน) เป็นช่วงที่น้ำห้วยสาขาต่างๆ มีปริมาณน้ำมากที่สุดในรอบปีและเป็นช่วงที่จาวบ้านทำนา จึงเป็นโอกาสดีที่จะทำให้ปลาชนิดต่างๆ ขึ้นไปตามลำห้วยเพื่อผสมพันธุ์และวางไข่

ปลาที่อพยพขึ้นตามห้วยและน้ำสาขา ได้แก่ ปลาตก ปลาปึก ปลาปก ปลาน้ำปี้ ปลาตุก ปลาถ่อ ปลาบอกหม่น ปลาบอกเข็ม ปลาหลด เป็นต้น

ห้วยและน้ำสาขาที่ปลาเหล่านี้อพยพขึ้น ได้แก่ ห้วยแม่ปุง ห้วยแม่พร้าว เป็นต้น

ห้วยที่มีปลาอพยพขึ้นมากที่สุด คือ ห้วยแม่เต็น ห้วยแม่สะกิ้น และห้วยป่าไร่ เนื่องจาก ๓ ห้วยนี้เป็นห้วยที่ไหลเชื่อมต่อกับทุ่งนาของจาวบ้าน และเป็นห้วยที่จาวบ้านใช้ระบบเหมืองฝายทดน้ำทำนา เรียกว่าห้วยที่มี "น้ำขึ้น" คือ น้ำในนาของจาวบ้านไหลลงสู่ลำห้วย ผืนนาจึงเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่ทำให้ปลาสามารถขึ้นจากแม่น้ำยมเข้าลำห้วยขึ้นไปอยู่ตามท้องนา ถ้าเหมืองฝายต่างๆ ของจาวบ้าน เพื่อผสมพันธุ์และวางไข่ โดยสังเกตจากปลาบางชนิดที่จาวบ้านจับได้ตามห้วย ท้องนา และลำเหมือง ในช่วงทำนา ปลาเหล่านี้จะมีไข่อยู่ในท้อง

หลังจากวางไข่แล้ว ลูกปลาจะอยู่อาศัยเจริญเติบโต หากิน หลบภัยอยู่ในห้วยและตามพื้นที่ต่างๆ โดยใช้เวลาประมาณ ๒-๓ เดือน

หลังจากนั้นก็จะเป็นช่วงที่น้ำเริ่มลง คือ ประมาณเดือน ๑๑-๑๒ ถึงเดือนยี่ (สิงหาคม กันยายน ถึง ธันวาคม) น้ำห้วยและน้ำยมเริ่มมีปริมาณน้อยลง ปลาที่จะเริ่มลงไปสู่แม่น้ำยม

ปลาที่ลงมาจากห้วยต่างๆ สามารถปรับตัวใช้ชีวิตในแม่น้ำยมได้ เพราะมีความแข็งแรงและมีขนาดใหญ่พอที่จะหากินดำรงชีวิตในแม่น้ำใหญ่ได้

ปลาบางชนิดที่ขึ้นตามลำห้วยขนาดใหญ่ที่มีน้ำไหลตลอดปี เช่น ห้วยแม่ปุง ห้วยแม่พร้าว จะ “ค้างวัง” อาศัยตามวังขนาดใหญ่ของลำห้วย ไม่กลับลงสู่แม่น้ำยม จนกลายเป็นปลาประจำถิ่นของห้วยนั้นไป เช่น ปลาตุ๊กเหมือง ปลาจาด เป็นต้น

--ฤดูกาลกับการหาปลา--

การหาปลาของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นการหาปลาเพื่อนำมาบริโภค ในครัวเรือนเป็นหลัก ส่วนที่เหลือจึงจะนำไปขาย การหาปลาของชาวบ้าน แบ่งตามฤดูกาล คือ ฤดูฝน และฤดูแล้ง ซึ่งใช้เครื่องมือและวิธีการหาปลาที่ต่างกัน ดังนี้

ช่วงฤดูฝน หรือ ฤดูน้ำนอง จะใช้เบ็ดเป็นเครื่องมือหลัก ปลาที่ได้อาจเป็นปลาหนัง เช่น ปลากด ปลากังแดง ปลากังหม้อ เป็นต้น

ช่วงฤดูแล้ง จะใช้แหง ตาข่ายตักปลา เป็นเครื่องมือหลัก ปลาที่ได้เป็นปลาจำพวกปลาเกล็ด

--ความรู้และวิธีการหาปลา--

การหาปลาช่วงฤดูแล้ง

ในช่วงฤดูแล้ง ปริมาณน้ำในแม่น้ำยมลดลง เป็นช่วงที่แม่น้ำยมใสสะอาด การหาปลาช่วงนี้จะใช้ แหง เป็นเครื่องมือหลักในการหาปลา กลุ่มคนที่ลงไปหาปลาก็จะเป็นคนหาปลาที่ใช้ช่วงเวลาว่างจากงานหลักของตัวเองลงไปหาปลา และรวมไปถึงคนหาปลาที่ยึดอาชีพหาปลาในช่วงฤดูแล้งเป็นหลัก

เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว คนหาปลากลุ่มนี้จะหาปลาตลอดฤดูแล้ง โดยจะสร้างตบ (เพิงพักอาศัย) ไว้ริมน้ำเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยช่วงหาปลา เพื่อเอาปลาขึ้นมาขาย

ในหมู่บ้านคอนชัยสักทอง มีกลุ่มคนหาปลาที่ไปสร้างตบ หาปลาบริเวณวังหลวง วังหวาย คือ กลุ่มของ นายอนันต์ ออมแก้ว ลูกธรรม ศรีคำภา ลูกเม็ต ฝัดขัน นายแบ่ง สะเอียดคง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่หาปลาโดยรวมกลุ่มหาปลาด้วยกัน เมื่อได้ปลาหรือได้เงินจากการขายปลาก็จะแบ่งกันตามส่วนเท่าๆ กันคนหาปลา กลุ่มนี้หาปลาโดยใช้เครื่องมือหาปลา เช่น แม่ง ขนาดต่างๆ ประมาณ ๑๐ ซ้ำม (ซ้ำม คือ ลักษณะนามที่ใช้เรียกแม่ง) เหมม (จมวก ยิงปลา) หน้ากากค่าน้ำ เหล็กสวกปลา (ห่วงเหล็กร้อยเป็นพวง ๔-๕ ห่วง แล้วนำไปติดกับปลายไม้ไผ่แทงลงไปในน้ำเพื่อให้เกิดเสียง) และเรือ ในการออกไปหาแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ ๗-๘ วัน หาปลาทั้งตอนกลางวันและกลางคืน

การไล่แม่ง เป็นการหาปลาช่วงกลางวัน มีวิธีการคือ เลือกทำแฉ่งที่เหมาะสม ซึ่งการเลือกพื้นที่ไล่ แม่ง จะมาจากความชำนาญและประสบการณ์ที่คาดว่าบริเวณไหนจะมีปลาชุกชุม หลังจากนั้นก็ไล่แม่งล้อมรอบวังโดยให้ปลายแม่งหันเข้าหาฝั่งด้านใดด้านหนึ่งที่เลือกไว้ เมื่อปลายแม่งเข้าหาฝั่งเสร็จแล้วก็ใช้เหล็กสวกปลา กระแทกกับน้ำให้เกิดเสียง หรือแทงเข้าไปตามพุ่มไม้ริมน้ำด้านในวงล้อมของแม่งเพื่อให้ปลาตกใจวิ่งออกมาชนแม่ง หรือใช้วิธีการตำลงไปใช้เหมมไล่ยิงปลาที่อยู่ในวงล้อมของแม่ง ซึ่งวงล้อมของแม่งจะถูกขยับเข้ามาชิดฝั่งขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้พื้นที่วงล้อมแคบลงปลาก็จะติดแม่งมากขึ้น

ส่วนการหาปลาในตอนกลางคืน จะใช้วิธีการไล่แม่งตักทิ้งไว้ เข้ารุ่งขึ้นก็ไป “ใจแม่ง” คือ เอาปลาออกจากแม่ง เมื่อใจแม่งเสร็จก็นำปลาที่ได้ไปขายโดยขายสดวันต่อวันเพื่อไม่ให้ปลาเน่าเสีย

การหาปลาโดยใช้วิธีตำยิงปลา สามารถทำได้ทั้งตอนกลางวันและกลางคืน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะนิยมตำยิงปลาตอนกลางคืนเนื่องจากปลาจะเคลื่อนไหว

ซักว่าตอนกลางวัน การหาปลาด้วยวิธีนี้ทำได้เฉพาะฤดูแล้งที่น้ำน้อยและใสเท่านั้น

การหาปลาด้วยวิธีนี้จะทำประมาณเดือน ๖-๗ (มีนาคม-เมษายน) เป็นช่วงที่แม่น้ำยมลดระดับมากที่สุด และน้ำใสจนสามารถใส่หน้ากากดำน้ำ ดำลงไปเห็นตัวปลาในน้ำได้ จากบ้านจะออกไปดำยิงปลาในตอนกลางคืนตามวัง ลี้ หาด ต่างๆ โดยใช้อุปกรณ์ คือ หน้ากากดำน้ำ เหลมยิงปลา (เหลมธรรมดา และเหลมโตด) หม้อแบตเตอรี่สำหรับแสงสว่าง และขึงใส่ปลา

วิธีการดำยิงปลา คือ คนหาปลาจะใส่หน้ากากดำน้ำดำลงไปพร้อมกับเหลมยิงปลาและหม้อแบตเตอรี่ส่องหาปลา โดยหาปลาตามวัง ลี้ หาด หาดทางหาด ริมฝั่ง เมื่อเห็นตัวปลาที่จะใช้เหลมยิงปลา ซึ่งตอนกลางคืนปลาจะเคลื่อนไหวช้า จึงง่ายต่อการใช้เหลมยิง ปลาที่ได้ คือ ปลาบึก ปลาแกงปลานิล เป็นต้น การออกไปดำยิงปลาตอนกลางคืนเริ่มตั้งแต่ประมาณ ๑ ทุ่มขึ้นไปจนถึง ๔ - ๕ ทุ่ม ปลาที่ได้สำหรับกินในครอบครัวเป็นหลัก หากได้ปลามากจึงนำไปขายตอนเช้า

ในการไปดำยิงปลาแต่ละครั้งจะเป็นกลุ่มประมาณ ๒-๓ คน ส่วนใหญ่จะเข้าหุ้กัน เมื่อได้ปลาก็เอามารวมกันแล้วแบ่งคนละเท่ากันๆ แต่ในบางครั้งไปด้วยกันแต่ตกลงกันก่อนว่าจะไม่เข้าหุ้กันก็แล้วแต่ว่าใครจะสามารถดำยิงปลาได้มากได้น้อยตามความสามารถของตนเอง

การหาปลาช่วงน้ำนอง น้ำขุ่น

ช่วงน้ำนองหรือน้ำขุ่นในฤดูฝน เป็นช่วงที่ปริมาณน้ำในแม่น้ำยมมีระดับน้ำมาก ไม่สามารถใช้เครื่องมือหาปลาจำพวกแกง หรือวิธีการดำยิงปลาได้ เครื่องมือหาปลาที่ใช้ในช่วงน้ำนอง น้ำขุ่นคือ เบ็ด ซึ่งมีทั้งเบ็ดพื้นบ้านและเบ็ดฝรั่ง

วิธีการใช้เบ็ด คนหาปลาจะปักคันเบ็ดไว้ริมฝั่ง หรือผูกสายเบ็ดติดไว้กับคันไม้ริมน้ำ เช่น ต้นไคร้ หรือนั่งตกเบ็ดอยู่ริมฝั่งตามวัง หรือหัวหาดทางหาดในแม่น้ำยม ซึ่งปลาที่ได้คือ ปลาต ปลาแก้งแดง ปลาแก้งหม้อ ปลาปากเลี่ยม ปลาสา ปลาบึก เป็นต้น

เหยื่อที่ใช้ คือ ขี้คู้ (ไส้เดือน) ปลาลูกแขก (ลูกปลาคูกตัวเล็ก ๆ) เพราะปลาหนังที่มากัดเบ็ดชอบกินไส้เดือน และปลาลูกแขก ตามริมฝั่ง

--เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา--

ในปี ๒๕๔๐ ชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาประจำหมู่บ้านที่วังผางอิง มีกฎหมายไม่ให้มีการจับปลาและสัตว์น้ำทุกชนิดในบริเวณดังกล่าว เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเริ่มตั้งแต่วังผางอิงขึ้นไปจนถึงบริเวณลั้งต้นแหวน รวมความยาวตามลำน้ำประมาณ ๓ กิโลเมตร

ข้อห้ามและข้อกำหนดโทษบังคับใช้กับคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ไม่ห้ามการจับปลาและสัตว์น้ำ หากผู้ใดทำการฝ่าฝืนจะมีโทษปรับตามชนิดเครื่องมือที่ใช้จับ คือ ปรับ ๕๐๐ บาท ต่อเบ็ด ๑ คัน ปรับ ๑,๐๐๐ บาท ต่อแฉ่ง ๑ ซ้ำม เป็นต้น

หลังจากจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาวังผางอิงได้ประมาณ ๓-๔ ปี นักวิจัยและชาวบ้านต่างยืนยันว่าจำนวนปลาเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากจากเดิมที่ไม่มีเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา

เหตุการณ์หนึ่งที่สามารถยืนยันได้ว่ามีปริมาณปลาเพิ่มขึ้น คือ เหตุการณ์ปลาเมาขี้ตาง เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๔๗ เมื่อเกิดพายุลูกเห็บ พัดพาเอาขี้ตางไฟป่าลงสู่แม่น้ำ ทำให้ตะกอนขี้ตางในแม่น้ำมีปริมาณมาก ปลาต้องโผล่ขึ้นมาหายใจที่ผิวน้ำเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านได้พบเห็นปลาและจับปลาได้

หลายชนิดบริเวณท้ายหาดผาดิง เหตุการณ์ปลาเม้าที่ต่างเกิดขึ้นเฉพาะบริเวณ เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาทูเท่านั้น วงอื่นไม่พบปลาเม้าที่ต่างแต่อย่างใด ซึ่งจำนวน ปลาที่พบเห็นมีจำนวนมากและหลากหลายชนิดเป็นประวัติการณ์

หลังจากจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาวังผาดิง มีจำนวนปลาเพิ่มขึ้นและ เห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ทำให้ชาวบ้านได้ขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ พันธุ์ปลาเพิ่มอีกสองพื้นที่ คือ บริเวณฝายแม่เต็น และฝายบ้านดอนแก้ว ชาวบ้านได้กำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ห้ามไม่ให้มีการจับปลาโดยเด็ดขาด เพื่อที่จะเพิ่มจำนวนปลาและให้ปลาได้มีแหล่งที่อยู่ อาศัย หากินและขยายพันธุ์ ต่อไป

--วัฒนธรรม ความเชื่อ--

อาชีพการหาปลาถึงแม้ว่าจะไม่เป็นอาชีพหลักของคนสะเตียบ แต่ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการหาปลาถือได้ว่าเป็นความมั่นคงทางอาหารของหมู่บ้านเป็นอันดับสองรองลงมาจากอาหารที่ได้จากป่า

การหาปลามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ของชาวบ้านอันจะเห็นได้จากการปฏิบัติและเคารพเชื่อฟัง คำสอนของคนเฒ่าคนแก่ ดังนี้

ความเชื่อเรื่องหมา นเรื่องแก่น

การออกไปหาปลา ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องหมา เรื่องแก่น ตัวอย่างเช่น หากจะไปหาปลาต้องไม่พูดอะไรที่จะทำให้แก่น เช่น การพูดว่า “ตำน้ำพริกrolleyได้กินแน่นอน” หรือบางครั้งหากเราเห็นคนจะออกไปหาปลา ก็อย่าหักหรือสั่งซื้อปลาด่วนหน้า คนหาปลาถือเพราะจะทำให้แก่น หาปลาไม่ได้

การออกไปหาปลา ๕ คน ส่วนใหญ่ไม่ทำกันเพราะเชื่อว่าจะทำให้แก่นตามค้ำกล่าวคนเฒ่าคนแก่พูดไว้ว่า สามคนอย่าค้า ห้าคนอย่าไปหากิน มันจะแก่น จะไม่ได้อะไรกลับมา

หากออกไปหาปลาแล้วคนที่นัดหมายกันไว้ว่าจะตามไปเจอกันตรงจุดนัดหมาย หรือบอกว่าจะตามไปที่หลังแต่ไม่ไปตามนัด ปล่อยให้คนที่ไปก่อนรอหรือหาปลาไปก่อน ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะแก่นมาก จะหาปลาได้น้อย หรือไม่ได้เลยในวันนั้น

กรณีการออกไปหาปลาทิ้ง หรือปลาตามบวก จำ ต่างๆ ในชุมชนห้วยก็เช่นกัน ต้องไม่พูดจาหรือกระทำการอันใดที่เป็นการผิดผีห้วยผีคอย เช่น เอาปลาที่ได้มาเล่นหรือพูดจาสองแง่สามง่าม จะเป็นการกระทำผิดผีห้วยผีคอยจนทำให้เกิดเหตุการณ์อาเพศ มีดฟ้ามีวดินบริเวณชุมชนห้วยนั้น ชาวบ้านเรียกว่า “ผีปักกะโล้ง”

ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่เจ้าทาง

คนหาปลามีความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่เจ้าทาง การไปหาปลาตามพื้นที่ต่างๆ หรือการสร้างตูป เฝิงพักริมน้ำ คนหาปลาจะต้องบอกเจ้าที่เจ้าทางก่อน เพื่อให้อยู่อย่างปลอดภัยไม่ให้มีอันตรายใดๆ เกิดขึ้น การเลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางมีวิธี คือ ก่อนกินข้าวมีดี่เที่ยงหรือมีดี่อื่นๆ ในวันที่ไปหาปลา คนหาปลาต้อง “ยื่นโยง” บอกกล่าวแก่เจ้าที่เจ้าทางให้กินก่อน โดยนำข้าวและกับข้าว เช่น บั้งปลา ลาบปลา เหล้า (หากมี) ใส่ภาชนะหรือใบตอง แล้วนำไปวางไว้ในที่เหมาะสม หลังจากนั้นก็บอกกล่าวเพื่อให้เจ้าที่เจ้าทางกินข้าวร่วมกัน เป็นการบอกกล่าวขอให้ช่วยคุ้มครองรักษาแคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง และขอให้ไปปลามากๆ

การปันปัน และการแบ่งปัน

สังคมการหาปลาของชาวบ้านเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อไปหาปลา การออกไปหาปลาในแต่ละครั้งจะรวมตัวกันประมาณ ๒-๓ คน โดยรวมกลุ่มในหมู่บ้านผืนน้ำ หรือคนที่รู้จักกันเคยไปหาหินร่วมกัน

ในการรวมกลุ่มเพื่อไปหาปลา ต่างคนก็จะมีอุปกรณ์หาปลาที่ตนมีอยู่แล้วนำมารวมกัน เช่น แฉ่งขนาดต่างๆ เหลม หน้ากากดำน้ำ และข้องใส่ปลา เป็นต้น

การเลือกพื้นที่หาปลาจะเป็นการตัดสินใจร่วมกันว่าจะไปที่ใด หรือตัดสินใจจากความเห็นของคนที่เป็นหาปลาครั้งล่าสุดว่าพื้นที่ใดมีปลาเยอะ เมื่อได้ปลามาแล้วก็จะเป็นการ “ปันปัน” ปลาให้กับคนที่ไปหาพร้อมกัน

การปันปัน หรือ การแบ่งปลา จะปันตามจำนวนคนที่ไปด้วยกัน เช่น ๒ คน ก็จะแบ่ง ๒ ส่วน หรือ ๓ คน ก็จะแบ่ง ๓ ส่วน เท่าๆ กัน วิธีการปันปันคือ คัดแยกปลาหนึ่ง ปลาเก็ดดี ออกจากกัน หลังจากนั้นคัดแยกขนาดปลาที่มีขนาดตัวเท่ากัน หรือใกล้เคียงกัน แล้วค่อยทำการ “ตกปูน” แบ่งออกเป็นกองตามจำนวนคนที่ไปหาปลา เมื่อแบ่งเสร็จต่างคนก็จะนำปลากลับบ้านไปให้ครอบครัว

ในกรณีที่หาปลาได้มาก นอกจากจะปันปันให้ทุกคนแล้ว กลุ่มคนหาปลาจะนำปลาส่วนที่เหลือจากการปันปัน นำมา “ขายหน้าหมู่บ้าน” เมื่อขายได้เงินแล้วก็จะแบ่งเงินตามส่วนที่ได้ให้กับทุกคนเท่าๆ กัน

ในกรณีที่ได้ปลาตัวใหญ่คนที่ไปหาปลาด้วยกันก็จะทำลาบ ทำแกง เรียกว่า “ลาบปลาซุ่มกัน” กินร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มคนหาปลาด้วยกันอีกด้วย

เมื่อได้ปลาจากการแบ่งส่วนแล้ว คนหาปลาอีกก็จะแบ่งให้ญาติพี่น้องคนละตัวสองตัว หรือมากกว่านั้น ตามจำนวนปลาที่ได้ เพื่อให้พี่น้องเขาไปทำกิน หากว่าปลาที่ได้ไม่มากพอที่จะแบ่ง ก็มาทำกินด้วยกันที่บ้าน หรือแบ่งกับข้าว เช่น ลาบหรือแกงปลาไปให้

--เรื่องเล่าจากแม่น้ำ--

เรื่องเล่าของผักกูดและปลาบอกเฮิม

นานมาแล้วเมื่อครั้งยังมีผักกูดชนิดหนึ่งที่สามารถพูดสื่อสารภาษา กับสรรพสัตว์ต่างๆ ได้รู้เรื่อง ผักกูดอาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ จะพบได้ทุกที่ ทุกทางของแม่น้ำ ส่วนทางด้านปลาบอกเฮิม ก็อาศัยอยู่ในแม่น้ำซึ่งสามารถ จะพูดจาสื่อสารกับสรรพสัตว์ต่างๆ ได้เช่นกัน มีอยู่วันหนึ่งเจ้าผักกูดและ ปลาบอกเฮิมได้มีโอกาสพบกันเป็นครั้งแรกและได้พูดคุยกัน ในการเจอกันครั้ง แรกนี้ต่างฝ่ายก็ต้องการที่จะบอกคุณประโยชน์ของตนเองเพื่อที่จะให้อีก ฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าคุณเองมีประโยชน์มากกว่าอีกฝ่าย

เจ้าผักกูดพูดขึ้นว่า อันตัวเรานี้เป็นผักที่มีประโยชน์มากสามารถเลี้ยง ผู้คนได้ตลอดทั้งปี กินได้ตลอดทั้งลำต้น กินสดก็ได้หรือเอาไปแกงก็ได้ ซึ่งลำเนียง และน้ำเสี้ยวออกไปในเชิงใช้บอกว่าตนเองมีประโยชน์มากมาย

เมื่อปลาบอกเฮิมได้ยินก็ไม่ยอมน้อยหน้า พูดจาเชิงข่มเจ้าผักกูดว่า เรา ก็ไม่น้อยหน้าเจ้าเหมือนกัน เราก็เลี้ยงคนได้เหมือนกัน คุณกินกินเนื้อเราแล้ว ยังกินขี้เราด้วย เรามีประโยชน์มากกว่าเจ้าตั้งเยอะ

เมื่อผักกูดได้ยินก็รู้สึกว่าคุณเองมีประโยชน์สู้ปลาบอกเฮิมไม่ได้ เพราะ คนกินทั้งเนื้อและขี้ของปลาบอกเฮิม แต่เมื่อเทียบกับตนเองที่คนกินแค่ก้าน อ่อนๆ เท่านั้น

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ผักกูดที่ขึ้นตามริมแม่น้ำจึงมีดวงยอดของ ตนเองลงไม่ตั้งตรงเหมือนพืชชนิดอื่น ไม่กล้าที่จะตั้งตรงสู้หน้าปลาบอกเฮิม เพราะอับอายที่มีประโยชน์สู้ปลาบอกเฮิมไม่ได้

ส่วนปลาบอกเฮิมก็ยังเป็นปลาที่มีขี้ปลาขมอยู่เช่นเดิม การที่จะทำ ขี้ปลาฟัก หรือการทำปลาบอกเฮิมต้องใส่ขี้ปลาลงไปด้วยเพื่อให้มีรสชาติ ขม หวาน กินอร่อย

ตัวอย่างชนิดพันธุ์ปลาน้ำจืด

ปลากดเหลือง

น้ำหนักมากที่สุดที่เคยจับได้ประมาณ ๔๐๐ กรัม ความยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร พบเป็นจำนวนมาก อยู่ตัวเดียวเป็นส่วนใหญ่ อยู่รวมเป็นฝูงช่วงผสมพันธุ์ แหล่งอยู่อาศัยและหากิน ซอกหิน ซอกผา ว่าง หาดหิน น้ำสาขากิ่ง ใต้เขื่อน ปลาน้อย เริ่มวางไข่เดือนพฤษภาคม ตามห้วยสาขาน้ำและทุ่งนาที่ไหลเชื่อมกับน้ำจืด จับได้ตลอดปี ช่วงฤดูแล้งจะจับได้เยอะ ใช้เบ็ดและทำยั้งด้วยเหลม แฉ่ง เป็นเครื่องมือในการจับ ราคา กิโลกรัมละ ๘๐-๑๐๐ บาท

ตัวอย่างชนิดพันธุ์ปลาในแม่น้ำยม

ปลากังแดง

น้ำหนักมากที่สุดที่เคยจับได้ประมาณ ๓๕ กิโลกรัม ความยาวประมาณ ๑๓๐ เซนติเมตร พบเป็นจำนวนมาก อยู่ตัวเดียวเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งอยู่เป็นฝูง ๕-๖ ตัว แหล่งอยู่อาศัยและหากิน วัง หาด หาดตามชอกหิน ชอกผา ใต้ก้อนหิน รูดินริมฝั่ง รูซอนไม้จมน้ำอยู่ทั้งน้ำลึกและตื้น หาด ตอนทราย หากินตอนกลางคืน ส่วนกลางวันจะออกหากินช่วงน้ำขึ้น น้ำนอง (ฤดูฝน) กินหอย ปลาน้อย กุ้ง ไล่เตียน เริ่มวางไข่เดือนมีนาคม-มิถุนายน โดยวางไข่ตามรูดินน้ำลึกข้างฝั่ง ชอกหินน้ำลึก จับได้ช่วงฤดูฝน น้ำนอง โดยใช้เบ็ดใส่เหยื่อลูกแซก (ลูกปลาทูก) ไล่เตียน หรือค้ำยตามรูดิน ชอกหินผาช่วงฤดูแล้ง หรือใช้กระต๊ม เป็นเครื่องมือในการจับ ราคา กิโลกรัมละ ๑๕๐-๒๐๐ บาท เป็นปลาที่มีแฉกแหลมคมและใช้แฉกเป็นอาวุธปกป้องตนเอง หากถูกแฉกปักจะมีอาการเจ็บปวดมาก และจะทุบายช่วงวางไข่

ตัวอย่างชนิดพันธุ์ปลาในแม่น้ำยม

ปลาหวาน

น้ำหนักมากที่สุดที่เคยจับได้ประมาณ ๓ กิโลกรัม ความยาวประมาณ ๗๐ เซนติเมตร พบบริเวณปานกลาง อยู่เป็นฝูง แหล่งอยู่อาศัยและหากินคือวังน้ำลึก หาด (หัวหาด) กินได้เดือน ไคร่หิน ไคร่ควา วางไข่เดือน ๗-๘ (เมษายน-พฤษภาคม) จับได้ช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม ใช้เบ็ดเป็นเครื่องมือในการจับ ราคา กิโลกรัมละ ๑๐๐-๑๒๐ บาท เป็นปลาที่นิยมกินเพราะมีรสชาติอร่อยมาก เป็นปลาเนื้ออ่อน มีก้างน้อย

ตัวอย่างชนิดพันธุ์ปลาในแม่น้ำยม

ปลาเพี้ย

น้ำหนักมากที่สุดที่เคยจับได้ประมาณ ๔ กิโลกรัม ความยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ปลาตัวผู้จะมีความยาวมากกว่าตัวเมีย ยิ่งตัวโตขึ้นจะยาวแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดพบปริมาณปานกลาง อยู่เป็นฝูง ๒-๕ ตัว อยู่ร่วมกับปลาชนิดอื่น แหล่งอยู่อาศัยและหากิน ว่างน้ำลึก หิน ฝา ขอนไม้จมน้ำ กิ่งไคร้หิน ไคร้ผา เริ่มผสมพันธุ์เดือนมีนาคม วางไข่เสร็จเดือนสิงหาคม-กันยายน ไข่ไปตามกระแสน้ำ ไม่เลี้ยงลูก จับได้ช่วงฤดูแล้งโดยการใช้นั่งตาขนาด ๗ ซม.ขึ้นไปเป็นเครื่องมือในการจับ และเป็นปลาที่มีแรงเยอะหากติดแ่งราคา กิโลกรัมละ ๘๐ บาท

ตัวอย่างชนิดพันธุ์ปลาในแม่น้ำยม

ปลากะ

น้ำหนักมากที่สุดที่เคยจับได้ประมาณ ๙ กิโลกรัม ความยาวประมาณ ๗๐ เซนติเมตร พบเป็นจำนวนน้อยมาก (ใกล้สูญพันธุ์) อยู่เป็นฝูงกระจายไปตามขนาด แหล่งอยู่อาศัยและหากิน วัชบริเวณริมฝั่ง หาด เป็นปลาที่กินได้ทุกอย่างทั้งพืชและแมลง วางไข่เดือนสิงหาคม-กันยายน จับได้ช่วงฤดูแล้ง ใช้แ่งตาขนาด ๕-๖ เซนติเมตร เป็นเครื่องมือในการจับ ราคา กิโลกรัมละ ๙๐-๑๐๐ บาท เป็นปลาที่ชอบกระโดดข้ามเครื่องมือ หรือถ้าชนแ่งก็จะขาด เพราะเป็นปลาที่มีแรงเยอะ

ตัวอย่างชนิดพันธุ์ปลาในแม่น้ำยม

ปลามันมุด

น้ำหนักมากที่สุดที่เคยจับได้ประมาณ ๑๐๐ กรัม ความยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร พบเป็นจำนวนมาก ชอบอยู่เป็นฝูง แหล่งอยู่อาศัยและหากิน หาด หินผา บริเวณที่กระแสน้ำไหลเชี่ยว เป็นปลาที่ติดติดอยู่กับก้อนหิน หรือรูหิน ผา ตามหัวหาด ไม่ชอบอยู่ในน้ำนิ่ง สังเกตได้จากปากของก้อนหิน ผา จะมีรอยกัดและทรายปากบริเวณนั้นจะขาวและสะอาด กินไคร้หินผา พืชน้ำเป็นอาหาร วางไข่ เดือนมิถุนายน-กรกฎาคม จับได้ช่วงฤดูแล้ง เดือนมีนาคม-เมษายน โดยใช้แหลม (ต่ายิง) เป็นเครื่องมือในการจับ ราคา กิโลกรัมละ ๘๐ บาท เป็นปลาที่มีรสชาติอร่อยมาก

നെട്

